

Олександр Васильович ШАНІН

кандидат економічних наук,
начальник відділу аграрної економіки і продовольства,
Президія Національної академії аграрних наук України
E-mail: rocwind@ukr.net

**ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ
АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ УКРАЇНИ**

Шанін, О. В. Тенденції формування фінансово-економічної результативності аграрних формувань України [Текст] / Олександр Васильович Шанін // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 20. – С. 93-99. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Мета. Метою статті є аналіз фінансово-економічної результативності діяльності підприємницьких структур в аграрному секторі України.

Метод. Основною базою дослідження теоретико-методологічних положень є доробки науковців з питань розвитку функціонування аграрного сектору України на пореформеному етапі.

Під час написання публікації використовувалися наступні методи дослідження: бібліографічний (при дослідженні наукових публікацій щодо розвитку аграрного сектору та аграрних перетворень на селі), метод порівняльного аналізу (при порівнянні сільськогосподарських підприємств з фермерськими господарствами), метод системного підходу (для обґрунтування основних напрямів розвитку аграрного сектору в сучасний період фінансово-економічної та політичної кризи).

Результати. Проаналізовано основні аспекти діяльності підприємницьких структур. Визначено фактори збільшення результативності сільськогосподарських підприємств, які сприятимуть її підвищенню.

Наукова новизна результатів полягає в обґрунтуванні основних результатів фінансово-економічної результативності діяльності підприємницьких структур в аграрному секторі економіки України та здійснення напрацювання певних пропозицій щодо підвищення ефективності їх діяльності.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані результати є підґрунтям для вирішення практичних проблем щодо підвищення ефективності діяльності підприємств в аграрному секторі економіки України.

Ключові слова: аграрний сектор України; фінансова результативність; виробничо-ресурсний потенціал аграрного сектору.

Oleksandr Vasylyovych SHANIN

PhD in Economics,
Head of the Department of Agricultural Economics and Food,
Presidium of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (Kyiv)
E-mail: rocwind@ukr.net

**TRENDS OF FORMATION OF FINANCIAL AND ECONOMIC PERFORMANCE OF AGRARIAN
FORMATIONS OF UKRAINE**

Abstract

The purpose of the article. The article aims to analyze economic and financial performance of the business in the agricultural sector of Ukraine.

Research Methodology. The works of scientists on the development of the agricultural sector of Ukraine in the post-reform phase have become the base for the study of theoretical – methodological positions.

The following research methods have been used in the research: bibliographic method (the study of scientific publications on the development of agricultural and agrarian reform in rural areas), comparative analysis method

(when comparing farms with farms), method of systematic approach (to justify the main directions of development of the agricultural sector current period financial, economic and political crisis).

Results. The basic aspects of the work of entrepreneurs are analysed. The factors that increase the efficiency of farms are determined.

Scientific novelty of research results is the justification of the financial and economic performance of businesses in the agricultural sector of Ukraine and implementation of achievements of specific proposals as for the improvement of their performance.

The practical significance of the research results. The results obtained in this article have become the basis for improvement of the efficiency of enterprises in the agricultural sector of Ukraine.

Keywords: agricultural sector of Ukraine; financial performance; production and resource potential of the agricultural sector.

JEL classification: H82, O21

Вступ

Фінансово-економічна результативність підприємств аграрного сектору є важливим критерієм їх функціонування. Визначальним аспектом роботи управлінського персоналу в аграрних формуваннях є пошук резервів щодо зростання ефективної діяльності їх в умовах фінансово-економічної кризи і політичної нестабільності в державі.

Ці чинники є поштовхом для удосконалення роботи управлінського персоналу щодо вмілого комплексного використання наявних ресурсів і наявної матеріально-технічної бази.

У зв'язку з цим, важливим пріоритетом в Україні є виробництво сільськогосподарської продукції для забезпечення потреб внутрішнього ринку. Сучасне аграрне виробництво здатне забезпечити вітчизняний АПК сировиною для переробної галузі як середньої ланки у технологічному ланцюгу "виробництво-переробка-збут" продукції.

Сільськогосподарське виробництво в Україні покликане забезпечувати переробні підприємства якісною і доступною сировиною, місцеве працездатне населення – відповідними робочими місцями, і це дало б можливість збереження сільських територій у державі та розвитку сільських поселень.

Враховуючи ті обставини, що рівень збитковості підприємницьких структур в аграрному секторі України є досить високим, це призводить до низки негативних соціально-економічних факторів, а саме – до високого рівня безробіття на селі, деградації молодого працездатного населення, яке виїжджає в міста чи на заробітки за кордон у пошуках добре оплачуваної праці.

Важливою проблемою є те, що фінансово-економічна криза в державі і висока вартість ресурсного потенціалу створює проблему зростання фінансової результативності економіки загалом, що й є актуальною проблемою, яка потребує вирішення.

Мета та завдання статті

Серед важливих наукових надбань вчених у нашій державі слід назвати праці відомих в Україні та за її межами дослідників, які займалися питаннями функціонування та діяльності аграрної сфери, зокрема варто згадати Андрійчука В. Г. [1], Лукінова І. І. [3], Саблука П. Т. [6], Юрчишина В. В. [9], публікації яких є актуальними і корисними для вивчення і детальнішого опрацювання та використання окремих положень і рекомендацій науковцями і практиками.

Вченими розглядалася проблематика питання функціонування аграрних підприємств, формування їх збалансованого розвитку та шляхи використання виробничо-ресурсного потенціалу на інноваційно-інвестиційній основі з метою підвищення їх фінансово-економічної результативності.

Невирішеною залишається проблема одержання оптимальної фінансової результативності від використання наявних ресурсів та низької техніко-технологічної бази, що і є об'єктом наших досліджень.

Метою публікації є аналіз фінансово-економічної результативності діяльності сільськогосподарських підприємств в аграрному секторі економіки України.

Виробництво сільськогосподарської продукції в Україні передбачає наявність певного виробничо-ресурсного потенціалу, а саме – засобів і факторів виробництва, які б при успішному та вмілому поєднанні дали змогу ефективно та вдало розвиватися агроформуванням АПК України (таблиця 1).

Діяльність підприємств АПК в Україні за три роки за своєю кількістю має майже стабільний характер. Деяке збільшення спостерігається щодо кількості великих фермерських господарств, а загальна кількість сільськогосподарських підприємств зросла на 7,8 %.

Негативною тенденцією є зменшення кількості працюючих в аграрному секторі України, яка за вказаний нами трьохрічний період зменшилась на 5,1 % в усіх сільськогосподарських підприємствах України. Найменше торкнулося скорочення працюючих в Україні на великих фермерських

господарствах, де на вказаних підприємствах скорочення працюючих відбулося тільки на 0,5 %, на усіх же фермерських господарствах кількість працівників зменшилася на 1,2 %. Це є негативним явищем і яскраво демонструє той факт, що рівень безробіття буде мати тенденцію до зростання у всіх наступних роках у сільському господарстві України.

Таблиця 1. Характеристика діяльності агроформувань в Україні у 2011-2013 роках*

Назва показників	Роки	Усі сільсько-господарські підприємства	у тому числі:	
			Фермерські господарства	з них
				Великі фермерські господарства
Кількість аграрних підприємств, од.	2011	42595	33903	846
	2012	42307	33997	850
	2013	45910	33796	861
	2013 в % до 2011	107,8	99,7	101,8
Середня кількість працівників, зайнятих у сільсько-господарському виробництві, тис. осіб	2011	582106	99858	27272
	2012	558566	100243	26029
	2013	552192	98617	27134
	2013 в % до 2011	94,9	98,8	99,5
Площа сільсько-господарських підприємств - всього, тис. га	2011	21107,4	4282,0	1630,4
	2012	21232,5	4392,2	1682,3
	2013	21631,9	4367,7	1683,0
	2013 в % до 2011	102,5	102,0	103,2
- у тому числі сільсько-господарської продукції	2011	19732,2	3508,4	1603,3
	2012	18509,0	3635,8	1655,9
	2013	19928,0	3628,4	1656,1

*Складено автором на основі даних Державного комітету статистики України

Що ж стосується закріпленої площі за підприємницькими структурами в аграрному секторі економіки, то вона залишається майже незмінною.

Виробництво сільськогосподарської продукції на фоні майже незмінних вищевказаних показників у таблиці 1. має помітне зростання, особливо це стосується фермерських господарств.

У зв'язку з цим є надія на отримання зростання виробництва навіть при майже незмінному виробничому потенціалі в сільськогосподарському виробництві України. Стабілізація і становлення відповідних форм господарювання в умовах кризового стану економіки характеризується деяким зростанням виробництва, що є позитивним кроком як для галузі, так і для держави загалом.

Виробничо-господарська і фінансова діяльність АПК України за останні три роки знаходяться, як і інші галузі її, в постійній фінансовій кризі.

Якщо виручка від реалізованої продукції в динаміці зростає, то це ще не говорить про фінансові успіхи діяльності галузей, оскільки витрати на виробництво продукції зростають по окремих роках швидше внаслідок зростання цін на різні ресурси і послуги.

У зв'язку з цим ми бачимо, що прибуток від виробництва і реалізації продукції АПК у звітному періоді різко зменшується як по всіх формах підприємств, так і по фермерських господарствах зокрема.

Так перші аналізовані роки (2011 і 2012 роки) виглядають більш-менш стабільними як у одержанні прибутку, так і у рівні рентабельності, водночас 2013 рік виявився негативним відносно двох інших попередніх років у одержанні прибутку.

Майже половина прибутку була одержана в 2013 році по всіх сільськогосподарських підприємствах порівняно із попередніми роками. Дещо вищий рівень прибутку був у фермерських господарствах відносно всіх інших агроформувань, поданих у таблиці 2. Проте рівень прибутку навіть у фермерських господарствах був нижчий, ніж у попередні роки.

На нашу думку, тут було багато як об'єктивних, так і суб'єктивних причин. Україна почала входити у фінансово-економічну кризу внаслідок політичних подій, а кліматичні умови чинили свій вплив.

Таблиця 2. Основні результати діяльності в аграрному секторі України у 2011-2013 роках*

Назва показників	Роки	Усі сільсько-господарські підприємства	у тому числі:	
			Фермерські господарства	з них:
				Великі фермерські господарства
Чистий дохід (виручка) від реалізації сільсько-господарської продукції та послуг, млн грн	2011	104082,8	13935,3	6737,7
	2012	132206,1	17936,5	6737,7
	2013	133427,9	17491,4	8204,5
	2013 в % до 2011	128,2	125,5	121,8
- у т. ч. сільсько-господарської продукції	2011	100681,2	13644,3	6643,2
	2012	1287452,6	17611,2	6643,2
	2013	128684,8	17170,9	8053,7
	2013 в % до 2011	127,8	125,8	121,2
Прибуток від реалізації сільсько-господарської продукції та послуг, млн. грн	2011	21833,3	3428,5	1834,9
	2012	22683,3	3914,4	1834,9
	2013	14294,1	2844,8	1243,8
	2013 в % до 2011	65,5	83,0	67,8
-у т. ч. сільсько-господарської продукції	2011	21530,2	3415,9	1811,8
	2012	22297,1	3828,2	1811,8
	2013	13516,8	2765,9	1207,2
	2013 в % до 2011	62,8	81,0	66,6
Рівень рентабельності сільсько-господарської діяльності, %	2011	26,5	32,6	37,4
	2012	20,7	27,9	37,4
	2013	12,0	19,4	17,9
	2013 +,- до 2011	-14,5	-13,2	-19,5
-у т. ч. рівень рентабельності сільсько-господарського виробництва, %	2011	27,2	33,4	37,5
	2012	21,0	27,8	37,5
	2013	11,7	19,2	17,6
	2013+,- до 2011	-15,5	-14,2	-19,9

*Складено автором на основі даних Державного комітету статистики України

Аналізуючи рівень рентабельності за три роки в АПК, можемо стверджувати, що результати є позитивними на підприємствах усіх форм господарювання, проте 2013 рік як і за рівнем одержаного прибутку, так і за рівнем рентабельності є значно нижчим від попередніх років.

Отже, незважаючи на зростання виробництва продукції АПК, зростання витрат у звітному році призвело до скорочення прибутку в сільськогосподарському виробництві, а, отже, і аналогічно до зменшення рівня рентабельності в аграрній сфері економіки України.

Ефективність розвитку сільськогосподарського виробництва вимірюється діяльністю низки його галузей, у тому числі допоміжних, які доповнюють одна одну, вирішують сезонність зайнятості в рослинництві і є джерелом додаткових грошових надходжень до бюджету підприємств.

Діяльність аграрних підприємств України подана в таблиці 2.

Так основними з них є рослинництво і тваринництво, а також допоміжні галузі. Аналізуючи фінансову результативність аграрних підприємств України за 2011-2013 роки, бачимо, що чистий прибуток за три досліджувані роки різний і найвищий показник його був у 2012 році, а найменший – у 2013 році.

Водночас слід зауважити, що чистий прибуток, який одержаний у цьому періоді, стосується не всіх сільськогосподарських підприємств. Так із прибутком закінчили свою діяльність у 2011 році 83,4 % підприємств, у 2012 році – 78,6 %, у 2013 році – 80,2 %.

Ці підприємства загалом по Україні мали значно вищі результати прибутковості, враховуючи однакову тенденцію зростання по роках. Решту аграрних підприємств України – це 16,6 % у 2011 році, 21,4 % – у 2012 році і 19,8 % у 2013 році були збитковими і через одержані збитки призвели до загального скорочення чистого прибутку по Україні.

Загальний результат ефективності – рівень рентабельності є позитивним результатом, хоч в динаміці за досліджувані роки має тенденцію до зниження (таблиця 2).

Таблиця 3. Фінансові результати діяльності в аграрних підприємств в Україні у 2011-2013 роках*

Назва показників	Роки	Чистий прибуток, тис. грн	Підприємства, які отримали прибуток		Підприємства, які отримали збиток		Рівень рентабельності (збитковості), %
			у % до загальної кількості підприємств	Фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	Фінансовий результат	
Усі сільськогосподарські підприємства	2011	25904,3	83,4	30938,4	16,6	5034,1	18,8
	2012	26728,4	78,6	33570,1	21,4	6841,7	16,3
	2013	15806,0	80,2	26617,9	19,8	10811,9	8,8
Сільськогосподарські підприємства з основним видом економічної діяльності «Вирощування однорічних і дворічних культур»	2011	25588,8	84,2	30793,7	15,8	4904,9	19,3
	2012	26720,3	79,1	33335,3	20,9	661,5	16,8
	2013	16070,0	80,5	26464,7	19,5	10394,7	9,2
- у т. ч. основна галузь «Рослинництво»	2011	20232,0	85,6	24222,8	14,4	3990,6	19,9
	2012	19856,6	79,7	25424,6	20,3	5568,0	15,5
	2013	9883,8	81,3	18908,3	18,7	9024,5	7,1
- у т. ч. основна галузь «Тваринництво»	2011	5605,7	68,9	6444,8	31,1	839,1	17,7
	2012	6823,3	71,7	7766,9	28,9	943,6	22,7
	2013	6275,7	70,7	7433,8	29,3	1158,1	18,5
- у т. ч. основна галузь «Змішане сільське господарство»	2011	50,9	81,1	126,1	18,9	75,2	4,2
	2012	40,4	79,1	143,8	20,9	103,4	3,9
	2013	-89,5	75,3	122,6	24,7	212,1	-5,3
Підприємства з основним видом економічної діяльності	2011	15,5	58,7	144,7	41,3	129,2	0,5
	2012	8,1	57,9	234,8	42,1	226,7	0,2
	2013	-264,0	63,1	153,2	36,9	417,2	-6,5

*Складено автором на основі даних Державного комітету статистики України

Якщо розглядати галузь рослинництва окремо, то зрозумілим є той факт, що вона є переважаючою і показники розвитку і ефективності його діяльності дуже близькі до всього сільського господарства. Звідси випливає висновок, що більшу частку сільськогосподарської продукції в аграрних підприємствах дає рослинництво.

Тваринництво є невід'ємною галуззю всього сільського господарства, оскільки дає цінні продукти харчування і органічні добрива для рослинництва. Водночас за останні роки багато сільськогосподарських підприємств відмовились від розвитку тваринництва, а ті, що залишилися, укрупнили свої розміри з метою ефективного виробництва.

Проте процес цей повільний і потребує удосконалення на базі впровадження нових технологій і систем кормовиробництва. Нині потребує оновлення техніко-технологічна база утримання, розвиток племінної справи і інших інноваційних впроваджень для становлення тваринництва, зокрема скотарства як галузі, без якого неможливий розвиток рослинництва.

Тому за досліджуваний період, ми спостерігаємо занепад скотарства в Україні, що ставить перед нами завдання не залишати її в такому стані, а оновлювати розвиток тваринництва в перспективі, на базі різних форм господарювання. Цей період динаміки свідчить, що прибуток від тваринництва складає майже третю частину прибутку від рослинництва, а збиткових агроформувань у тваринницькій галузі значно більше, ніж у рослинництві. Це пов'язано із великою трудомісткістю галузі, що і раніше було характерним явищем у сільськогосподарському виробництві.

Необхідність пошуку беззбиткового ведення сільськогосподарської діяльності призвело до створення додаткових галузей, не пов'язаних з сільськогосподарським виробництвом. Допоміжні виробництва допомагали вирішувати питання зайнятості, де це питання чітко виражено в рослинництві і дозволяло також поповнювати бюджет підприємства. Так, за досліджуваний період частка допоміжних підприємств була невеликою, у 2013 році діяльність їх була навіть збитковою. Це означає, що роль допоміжних господарств в Україні знижується, якщо вони і функціонують, то більшість з них є збитковими.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, розвиток сільськогосподарського виробництва, на нашу думку, має базуватися на основних двох галузях – рослинництві і тваринництві. Якщо рослинництво в Україні демонструє низку елементів індустріального розвитку, то в тваринництві залишаються ще проблеми, які потребують вирішення.

Укрупнення ферм та їх індустріалізація, а також селекційно-племінна робота – запорука успішного розвитку тваринництва в Україні, а їх продукція за якістю повинна конкурувати на світовому ринку. Цей шлях призведе до підвищення фінансової ефективності всіх сільськогосподарських підприємств в Україні.

Таким чином, вважаємо, що в найближчій перспективі аграрний сектор має скоординувати всі зусилля для комплексного використання інноваційного, людського та виробничо-ресурсного потенціалу в умовах їх раціонального використання.

Важливим в умовах фінансової кризи є оптимальне використання всіх вищеперелічених ресурсів в аспекті економії коштів, що сприятиме підвищенню фінансово-економічної ефективності як у галузі, так і в економіці держави загалом.

Список літератури

1. Андрійчук, В. Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В. Г. Андрійчук, М. В. Зубець, В. В. Юрчишин – К.: Аграрна наука, 2005. – 40 с.
2. Баланюк І. Ф. Реформування в аграрному секторі регіону [Текст] / І. Ф. Баланюк. – К.: ІАЕ УААН, 1999. – 270 с.
3. Лукінов, І. І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя) [Текст] / І. І. Лукінов; НАН України, Інститут економіки. – К., 1997. – 455 с.
4. Майстро, С. В. Національний аграрний ринок в умовах глобалізації: механізм державного регулювання: [монографія] / С. В. Майстро. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2009. – 240 с.
5. Марчук, Л. П. Формування інноваційних можливостей аграрного виробництва / Л. П. Марчук // Економіка АПК. – 2009. – №12. – С. 58–63.
6. Саблук, П. Т. Основи організації сільськогосподарського ринку / П. Т. Саблук, Д. Я. Карич, Ю. С. Коваленко. – К., 1997. – 188 с.
7. Федул, І. Л. Інноваційний напрям розвитку сільського господарства / І. Л. Федун // Інноваційна економіка. – 2007. – № 2 (4) – С. 24-31.
8. Чабан, В. Г. Інновації як умова підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору / В. Г. Чабан // Економіка АПК. – 2006. – № 7. – С. 68-72.
9. Юрчишин, В. В. Аграрна політика України на зламах політичних епох: історико-соціально-економічні нариси / В. В. Юрчишин. – К.: Наукова думка НАНУ, 2009. – 366 с.

References

1. Andriychuk V. H., Zubets, M. V., Yurchyshyn, V. V. (2005). Suchasna ahrarna polityka: problemni aspekty [Modern agricultural policy: problematic aspects], Ahrarna nauka, Instytut ahranoyi ekonomiky, Kyiv.

-
2. *Balanyuk, I. F. (1999). Reformuvannya v ahrarnomu sektori rehioniv [Reform in the agricultural sector of the region], Instytut ahranoyi ekonomiky, Kyiv.*
 3. *Lukinov, I. I. (1997). Ekonomichni transformatsiyi (naprykintsi XX storichchya) [Economic transformation (end of XX century)], Instytut ekonomiky NAN Ukrainy, Kyiv.*
 4. *Maystro, S. V. (2009). Natsionalnyy ahrarnyy rynek v umovakh hlobalizatsiyi: mekhanizm derzhavnoho rehulyuvannya [National agricultural market in the context of globalization: the mechanism of state regulation], Vydavnytstvo Kharkivskoho rehionalnoho instytutu Natsionalnoyi akademiyi derzhavnoho upravlinnya "Mahistr", Kharkiv.*
 5. *Marchuk, L. P. (1999). Formation innovation capacity of agriculture. Ekonomika APK, 712, 58-63.*
 6. *Sabluk, P. T., Karych, D. YA., Kovalenko, YU. S (1997). Osnovy orhanizatsiyi silskohospodarskoho rynku [Fundamentals of agricultural market], Instytut ahranoyi ekonomiky, Kyiv.*
 7. *Fedun, I. L. (2007). Innovative trend of agriculture. Innovatsiyna ekonomika, 2 (4), 24-31.*
 8. *Chaban, V. H. (1999). Innovations as a condition for improving the competitiveness of the agricultural sector. Ekonomika APK, 7, 68-72.*
 9. *Yurchyshyn, V. V. (2009). Ahrarna polityka Ukrainy na zlamakh politychnykh epokh: istoryko-sotsialno-ekonomichni narysy [Agricultural Policy in Ukraine kinks political eras: the historical and socio-economic essays], Naukova dumka NANU, Kyiv.*

Стаття надійшла до редакції 27.05.2015 р.